Carl Heath: Tal vid Folk och försvar 2025

Talare
Carl Heath
Forskare

Datum
12 januari 2025

Plats
Sälen

Ers Majestät, mina damer och herrar. Den pågående teknikutvecklingen och samhällstransformationen förändrar i grunden förutsättningarna för vårt totalförsvar. Vår tids utmaningar kan inte lösas genom att bara göra mer av det vi gjorde igår – vi måste utveckla förmågan att åstadkomma det vi aldrig gjort förut. Låt mig dela med mig av vad jag erfarit och forskat på den senaste tiden.

Under hösten har jag haft möjlighet att som forskare och innovationsledare bidra i det svenska stödet till Ukraina, såväl här hemifrån som på plats. Ihop med kollegor på RISE, statens forskningsinstitut, och Myndigheten för Psykologiskt Försvar har jag arbetat tillsammans med Ukrainas Center for Countering Disinformation, ett organ inom presidentens nationella säkerhets- och försvarsråd. Centret har en central roll i att identifiera, analysera och bekämpa desinformation som hotar Ukrainas nationella intressen. Det är en liten offentlig verksamhet, med ung personal och med ett stort och svårt uppdrag, som arbetar under extremt svåra förhållanden. Centrets arbete är avgörande för Ukrainas förmåga att möta informationspåverkan och hybrida hot, och för hela samhällets förmåga att stå emot propaganda. Hur de förmår leda och organisera sin verksamhet för att möta ständigt förändrade förutsättningar är helt avgörande för dem.

För att de ska lyckas, behöver varje resurs och förmåga användas ändamålsenligt och effektivt. Det är i detta arbete vi bidrar genom att tillföra kunskap om nya arbetssätt, metoder och teknologier, så som kunskap i innovationsledning, AI och andra områden. I vårt arbete ställer vi oss därför frågan – ”vad kan vi göra för att åstadkomma så mycket effekt som möjligt, så snabbt som möjligt, med så få resurser som möjligt?” Om vi snabbt kan öka verksamhetens effekt med 5 eller 10%, eller tillföra en ny förmåga, med hjälp av ny teknik, ny tillämpad forskning och nya arbetssätt så kan det spela en avgörande roll för deras totala förmåga och långsiktiga resiliens. Det är genom insikt i de konkreta behov som finns, i kombination med våra samlade förmågor, som vi tillsammans skapar

nya lösningar genom olika innovationsinitiativ. Vi ser också detta tydligt i hur Ukraina experimenterar, lär sig och skalar upp användningen av teknik, som exempelvis drönare och 3D-printing – en utveckling som kräver både experimenterande och acceptans för att misstag kommer att ske på vägen mot nya förmågor.

Vad vi ser genom vårt samarbete i Ukraina är att vi lever i en tid av omställning, där vår förmåga att leda och organisera för förnyelse och transformation ger oss en ökad kapacitet att skydda och försvara oss, och skapar nya förmågor. Det räcker inte med att göra likadant som vi gjorde igår.

När samtiden är lugn är framtiden mer förutsägbar, då går det att fatta faktabaserade beslut baserat på föregående års resultat, och dra ett streck rakt in i framtiden med ett tydligt mål. Den tiden lever vi tyvärr inte längre i.

I de turbulenta tider vi nu befinner oss i, står vi i ett läge där vi måste göra och åstadkomma det som vi aldrig gjort förut och aldrig ställts inför. Det finns inte en färdig karta. Osäkerheterna är större och stigen är inte upptrampad. Det handlar det inte bara om teknik, utan om oss människor, om vår kunskap och om hur vi organiserar våra resurser och verksamheter. Här har vi mycket att lära och göra för att stärka vår förmåga.

I Ukraina har jag sett många exempel på förmåga till anpassning och utveckling. Jag ser namnen på ockuperade städer på en informationstavla i tågstationens stora vänthall i Kyiv. Namnen syns på på destinationer som Donetsk, Luhansk och Mariupol – städer som nu ligger bortom räckhåll, ockuperade av ryska styrkor. En av de städer som tidigare var ockuperad, Kherson, lyser vit igen och går åter att resa till. En tågtavla som visar förbindelser som inte längre existerar, blir samtidigt en symbol för hopp, för försvarsvilja och om att en dag kunna färdas genom ett öppet och demokratiskt samhälle igen.

Rådigheten att anpassa och utveckla syns på många sätt. På vägen med tåget från Kyiv tillbaka till Polen stannar tåget oväntat, och börjar backa, bara för att sedan ta en annan väg. I appen för flyglarm syns lägesbilden tydligt. Området vi var på väg in i Lviv var utsatt för ett raketanfall. På vägen över gränsen mot Polen en tid senare, ursäktar sig personalen för den försening på fyra minuter som uppstått.

Det förändrade geopolitiska läget har skapat en osäker tid också för Sverige. Rysslands aggressioner har drastiskt försämrat säkerheten i hela Europa. Vi möter nya, komplexa hot i form av otillbörlig informationspåverkan, cyberattacker och fysiska sabotage, samtidigt som terrorhotnivån är fortsatt hög. Här är teknikutvecklingen en starkt bidragande faktor till ökad osäkerhet. Tekniken och dess förhållande till vår säkerhet, är något jag vill sätta ljuset på. Det senaste decenniernas utveckling med internet, mobiltelefoni, molntjänster och inte minst artificiell intelligens förändrar på många sätt förutsättningarna för hur vi lär oss, hur vi organiserar verksamhet, hur vi skapar värde i samhället, men inte minst hur vi skyddar oss och vårt öppna samhälle.

Den digitala utvecklingen är inte en separat kraft. Den är en del av en transformation som påverkar alla delar av samhället. Vår digitala resiliens, vår förmåga att skydda och även återhämta oss i våra digitala miljöer från olyckor och angrepp i kris och i krig, är avgörande för vår totalförsvarsförmåga.

Den tekniska utvecklingen för med sig mycket gott i samhället. I mitt arbete på RISE är detta oftast det som är i fokus för mitt och mina kollegors arbete. Det handlar om hur vi kan använda de enastående förmågor teknik för med sig för att öka våra företags konkurrenskraft och samhällets välfärd, stärka människors förmåga, göra oss friskare och samhället starkare. Nu, i turbulenta tider, är tekniken, och vår förmåga till innovationsledning, förnyelse och utveckling även avgörande för vår förmåga att skydda samhället.

För precis som tekniken skapar möjligheter, så är den också verktyg för de aktörer som vill vårt samhälle illa. Låt mig illustrera med några bilder från de senaste månaderna.

Den 16 september 2024 avslöjar läckta dokument från Rysslands propagandaorgan Social Design Agency (SDA) att Kreml bedriver omfattande desinformationskampanjer inför Europaparlamentsvalet 2024. Operationerna syftar till att stärka högerextrema partier och undergräva stödet för Ukraina, med användning av AI-genererade memes, falska dokument och koordinerade botattacker.

Den 19 september 2024 utsätts den amerikanska senatorn Ben Cardin för ett avancerat deepfake-baserat bedrägeri, där en AI-genererad version av Ukrainas tidigare utrikesminister Dmytro Kuleba försöker manipulera honom i en

Zoom-konversation. Under mötet ställs politiskt laddade frågor om amerikanskt stöd till långdistansmissiler i Ryssland. Cardin avslutar samtalet när han inser att det är ett försök att utnyttja hans politiska roll.

Den 24 september 2024 avslöjar Säkerhetspolisen att Irans säkerhetstjänst utfört ett cyberangrepp i Sverige, där 15 000 sms skickas ut via en kapad tjänst med uppmaningar till hämnd mot koranbrännare. Syfte är att öka polariseringen kring de pågående koranbränningarna i Sverige.

Den 19 november 2024 förstörs två viktiga undervattenskablar för internetkommunikation i Östersjön. – en svensk-litauisk kabel och en finsk-tysk kabel – vilket leder till en polisutredning om sabotage. Den 25 december 2024 inträffar under ett par dygn fyra nya kabelbrott, däribland på elkabeln Estlink 2 mellan Finland och Estland, samtidigt som ett fartyg kopplat till den ryska skuggflottan, visar avvikande rörelsemönster i området. Finsk polis, i samarbete med andra myndigheter, utreder händelsen som sabotage.

Den 13 december 2024 avslöjas det att Ryssland använder AI för att klona röster och manipulera videor av världsledande akademiker. Kampanjen syftar till att övertyga om att Ukraina bör kapitulera och att sanktioner mot Ryssland bör hävas. Falska videor, spridda via stulna profiler, påstår sig representera institutioner som Cambridge och Harvard och får spridning i sociala medier.

Dessa bilder är bara några i mängden av exempel på hur nya teknologier används för att hota och skada oss. Vi måste bli bättre rustade för att möta denna nya realitet.

Men som jag tidigare var inne på, skapar forskning, teknik och nya arbetssätt också möjligheter för oss och för mig syns detta varje dag i arbetet och vi har många exempel. Ett första exempel är att vi har använt ny teknik för att under hösten tillsammans med Cybercampus utveckla cyberlyftet.se, en plats för alla att stärka sin egen digitala motståndskraft. Ett andra är att vi tillsammans med Försvarsmaktens utvecklingsenhet för ledarskap och pedagogik, utforskar utvecklingen att testa och vidareutveckla ett digitalt ekosystem för lärande inom Försvarsmakten.

Ett tredje är att vi tillsammans med kollegor i Ukraina arbetar med avancerade AI-tjänster för att kunna utbilda dem, på ukrainska, genom att ha tränat en AI

på att låta och tala som mig, så att jag lättare och snabbare kan utbilda. Tillsammans med våra partners i Ukraina utvecklar och skapar vi också flera olika nya förmågor genom ny forskning, ny digital teknik och nya arbetssätt. Här är hastighet viktig och vi ser hur det sätt vi arbetar på gör skillnad. Ju kortare tiden är från en insikt i en vetenskaplig artikel eller från ett forskningslabb, till operativ effekt, desto bättre. Liknande utveckling som den jag beskriver, möter vi idag i alla domäner, på marken, i luften, till sjöss, i rymden och i cyberdomänen.

Bara de senaste månaderna har vi sett enastående genombrott inom flera teknikområden. En kvantdator i USA har löst hittills olösliga matematiska problem. AI-baserade språkmodeller har utvecklats som går att använda lokalt på en mobiltelefon, utan uppkoppling på internet. Bara häromdagen presenterades en ny AI-modell som öppen mjukvara, som kan fungera som ett banbrytande varningssystem genom att analysera avloppsvatten för att upptäcka pandemier och biologiska hot tidigt. Och vänder vi oss hit till Sverige kan vi i vår pilothall för bioraffinaderi kan vi idag säkerställa tillgången på de flesta proteiner och därmed säkerställa det nationella behovet av proteiner i händelse av kris och krig. Och på motsvarande sätt finns idag kapacitet för att bidra med produktion av de 10 viktigaste bassubstanserna för läkemedelsproduktion.

Våra verksamheters förmåga att omsätta genombrott som dessa, och många andra, är beroende av den kunskap vi har, och vår förmåga att effektivt omsätta den i handling.

Det vi ser idag är också att innovationsflödet har förändrats. Tidigare drev militär forskning och utveckling på civil innovation. Nu ser vi hur civil teknologiutveckling i universitet, institut och i näringslivet, särskilt inom det digitala området, skapar nya möjligheter för totalförsvaret, om vi är öppna för att tänka nytt.

Vi står alltså inför ett läge som förändrar förutsättningarna för totalförsvarets förmåga. Ska vi möta denna transformation går det inte att bara göra mer av det vi gör idag. Det räcker inte med att bara att utgå från vad vi vet och förbättra det vi redan gör. Vi måste sluta göra saker som inte längre har effekt. Men framför allt måste vi ha rådighet och mod att våga och vilja tänka annorlunda och nytt. Vi måste skapa förmåga att systematiskt arbeta för att ställa om arbetssätt,

metoder, praktiker och teknik. Vi måste utveckla vår förmåga för att göra det vi aldrig gjort förut.

Omställning kan vara svårt och det kan vara smärtsamt. Det finns mycket som vi måste förändra nu. Och skapa. Det finns barriärer som hindrar utveckling som måste överbryggas.

Vi har byggt ett sätt att organisera verksamhet på som framförallt bygger på traditionstyngda förvaltningsmodeller. I forskning och i praktik ser vi att många av totalförsvarets verksamheter präglas av en stark regelefterlevnadskultur. Denna kultur kännetecknas av en rädsla för att göra fel, vilket ofta leder till att beslut eskaleras uppåt i hierarkin i stället för att fattas på lägre nivåer. Det gör beslutsprocesser långsamma och minskar flexibilitet. Det gör att medarbetarna fokuserar på att följa regler och procedurer, även när dessa är ineffektiva eller föråldrade. Rädslan att göra fel skapar en defensiv inställning där målet främst är att undvika kritik. Det riskerar att hämma innovation och utveckling.

Vi måste göra bättre, mer och snabbare. För att göra det behöver vi utveckla ett tvåhänt ledarskap. Vi behöver kunna arbeta med förvaltning och inkrementell utveckling baserat på faktabaserade beslut, där vi har kunskap och kända arbetssätt och metoder. Där det går att optimera och effektivisera. Men samtidigt måste vi också kunna arbeta med innovation och förnyelse. Här behövs ekonomiska förutsättningar att kunna pröva och testa, misslyckas och testa igen.

Vi behöver kunna prioritera, och veta när vi behöver arbeta på vilket sätt. När vi å ena sidan leder genom förvaltning och målstyrning, och å andra sidan när vi leder genom förnyelse, och arbetar målsökande.

Vi måste utveckla våra arbetsformer, hur vi arbetar, med vem, på vilket sätt och var, och öka vår kapacitet och förmåga till innovation. Den uppstår inte av sig självt. Det åstadkommer vi genom att utveckla funktionella innovationsledningssystem.

Genom ett ledningssystem för innovation blir det möjligt för oss att göra det vi aldrig gjort, med beräknad risk och hög styrfart.

För oss som leder verksamhet, oavsett var vi är i totalförsvaret, så börjar denna

utveckling med oss själva. Vi måste ställa oss frågan vad vi behöver själva, och vad våra organisationer behöver, för att möta en allt mer komplex och otydlig framtid. Och när vi vet vilket det första steget är för oss och vår verksamhet, då ska vi ha mod att ta det steget.

Under resorna i Ukraina under hösten har jag upplevt hur deras myndigheter har varit tvungna att arbeta under extrema förhållanden. Deras vilja till förändring och transformation är inte ett val, utan en nödvändighet. Det mod jag såg där och hur de hanterar osäkerhet, är något som inte bara inspirerar, det berättar också något om vad vi själva behöver kunna, och vad vi behöver göra, här och nu.

När vi pratar om framtiden för vårt totalförsvar och vår kapacitet att skydda samhället, så är det inte bara en fråga om materiel, om teknik och personal. Det är en fråga om ledarskap, om mod och om förmågan att se möjligheter i förändring. Det handlar om att utveckla vårt sätt att tänka och förstå världen, där förmågan att ta olika perspektiv blir allt viktigare. Det är en fråga om att vilja och att vara i ett kontinuerligt lärande. Och att våga ta de nödvändiga stegen. Det handlar om rådighet. Om din rådighet som chef och ledare. Om att se till helheten och att utveckla organisatorisk förmåga. Om att skapa ledningssystem för innovation. Vi måste våga och kunna ta de risker som krävs för att skapa nya och bättre lösningar. Vi måste förstå att det är i osäkerheten och i utmaningarna som våra största möjligheter ligger.

Det är ingen annan. Det är du och jag. Det är vi som måste vara de som leder förändring, som vågar tänka nytt, som vågar göra det annorlunda. Det handlar om rådighet i transformation. När framtiden ser tillbaka på vår tid – vilka ledare vill vi ha varit? De som vågade möta samtidens utmaningar med klar blick, eller de som valde att vänta på att någon annan skulle ta första steget? Det är här och nu vi formar morgondagens totalförsvar. Vi har möjligheten, och det är upp till oss att ta den.

Tack.

Källa
Manuskript hämtat från carlheath.se (2026-11-16)

Taggar
Folk och försvars rikskonferens, Fred

URI
https://www.svenskatal.se/tale/carl-heath-tal-vid-folk-och-forsvar-2025